

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Швидкий розвиток суспільства, зміна правил життя, реорганізація системи освіти потребують активності, впевненості та прийняття неочікуваних рішень. Ці якості найбільш притаманні лідерам, які вміють їх використовувати. Але для розвитку звичайної особистості важливим є ознайомлення та розуміння сутності та змісту проблеми лідерства. Завдячуючи цьому, можна виявити, розвинути чи навіть сформувати лідерські якості, що необхідні для самовдосконалення, пізнання себе та навколишніх, а також руху вперед без зупинок на досягнутому. Сама по собі тема політичних лідерів і еліт у сучасному світі не може залишити байдужим не тільки фахівця, але й будь-яку людину, незалежно від того, в якій країні – вільній чи тоталітарній – їй випало жити. Це пов'язано з тим, що історичне минуле і сьогодення неможливо зрозуміти без урахування того, хто правив і править країною. Суспільство прагне знати все, що характеризує образ і політичне кредо загальнонаціонального лідера, незалежно від того, ким він є – президентом, главою уряду чи главою парламенту. Крім того, як справедливо відзначає А. Пахарев, суспільство уважно стежить за політичним життям впливових партій, громадських рухів та груп, лідери яких приходять до державної влади шляхом виборів або кадрових переміщень, зумовлених певними обставинами [10, с. 4].

Політичне лідерство сьогодні має досить широке висвітлення в літературі, яке може характеризуватися як інформаційне, суспільно-політичне, аналітичне. З-поміж політологічних видань добре відомі праці російських вчених Г. Ашина, К. Гаджієва, О. Панаріна, В. Пугачова, В. Соґріна, О. Ципка.

Вагомий внесок у розробку історії політичного лідерства зробили сучасні українські вчені Ю. Левенець, В. Литвин, Ф. Рудич, А. Пахарев, М. Михальченко, В. Кремень, В. Солдатенко, Д. Видрін [3, 7].

Однак аналіз наукових робіт не дозволяє вивести якоесь одне смислове формулювання цього явища. Політичне лідерство трактується як: 1) центр групових процесів; 2) вияв особистісних рис; 3) мистецтво досягнення єдності; 4) інструмент досягнення мети або результату; 5) ставлення до влади; 6) дія та поведінка.

У політологічному аспекті політичне лідерство – це суспільно-політичний процес, за якого одна, а іноді й кілька осіб беруть на себе й виконують роль керівника, провідника певної соціальної групи, громадсько-політичної організації чи руху, держави або суспільства в цілому. Крім того, як справедливо відзначає А. Пахарев – лідерство, це не тільки набір неординарних якостей і здібностей лідера, а й особливий вид міжособистісних взаємин, і його вплив є цілеспрямованим і передбачуваним, характеризується тривалістю часу та динамічністю [10, с. 29].

Політичне лідерство полягає в діях, направлених на зміну середовища. Його специфічний характер залежить від комбінації трьох факторів: особисті риси лідерів, інструменти, які вони мають у своєму розпорядженні, і ситуація, з якою вони мають справу.

У зв'язку з цим дуже важливо виявити, які якості і здібності необхідні сучасному лідеру. Можна навести ідеальний набір якостей процвітаючого лідера, описаних у сучасній вітчизняній і західній літературі. Але, як правило, в очах більшості людей лідер характеризується п'ятьма якостями:

1. Здатність кваліфіковано акумулювати та адекватно виражати у своїй діяльності інтереси широких мас, служити своєму народу.

2. Інноваційність – здатність постійно висувати нові ідеї та удосконалювати їх. Конструктивність мислення політика виявляється в його політичному кредо, вираженому в програмі, яка має бути мотиваційною.

3. Політична інформованість – об'єктивно має відображати становище, яке складається на межі інтересів соціальних груп, регіонів, націй і держави в цілому.

4. Здатність відчувати політичний час – своєчасно вживати заходів. Лідер, який іде на компроміс раніше певного часу, втрачає авторитет, а той, хто йде із запізненням, втрачає ініціативу і може зазнати поразки.

5. Не тільки запропонувати суспільству проект майбутнього, бажаного більшістю громадян, але й переконати їх у тому, що шляхи просування вперед відомі та досяжні.

Більшість дослідників справедливо відзначає, що найхарактерніша помилка сучасних лідерів – це підміна мети засобами її досягнення. Так було багато разів в історії та продовжується і сьогодні на макро і мікрорівні. Якщо мета – підвищення добробуту і вільний розвиток народу, то засоби – це демократизація і ринок. Але частина засобів розглядається як мета. Зрозуміло, розробка механізмів поставленої мети є найважливішим елементом діяльності політичного діяча, але неприпустимо змішувати мету і засоби.

Науковий інтерес до проблеми політичного лідерства був завжди. Античні філософи й історики приділяли велику увагу цій проблемі. Лідери в розумінні Платона, Геродота, Плутарха виступали справжніми творцями історії. Платон зображав лідера як людину, що вирізняється природженою схильністю до знання, любов'ю до істини, рішучим неприйняттям брехні. Її вирізняють скромність, благородство, справедливість, великодушність, духовна досконалість. У діалозі «Політик» він відзначав, що досить з'явитися одній такій особі, яка має у своєму підпорядкуванні державу, і людина ця зробить все те, чому тепер не вірять. Платон також стверджував, що правитель повинен володіти мистецтвом «пасти людей», як пастух або табунник – мистецтвом пасти волів або коней [11, с. 39].

Таким чином, уявлення Платона та інших античних мислителів про правителів мали виражений нормативний характер. На противагу цим уявленням будував свою концепцію Н. Макіавеллі, який переніс проблему політичного лідерства зі сфери уявного в площину реального життя. Він не відштовхувався від нормативних категорій якостей особистості, але аналізував їх у безпосередньому зв'язку з ситуацією, що склалася, впливом оточення і психологією мас. Аналіз проводив на основі спостережень за реальною поведінкою правителя і його взаєминами з підданими. Н. Макіавеллі вважав, що політичний лідер – це государ, що об'єднує і представляє все суспільство, використовує будь-які засоби для підтримки громадського порядку і збереження своєї держави.

Аналізуючи на рівні свого історичного часу феномен політичного лідерства, він з'ясував природу, функції і технологію лідерства, а також намагався зрозуміти й обґрунтувати процес завоювання та утримання державної влади. Внесок Макіавеллі в дослідження політичного лідерства полягає в тому, що він прямо поставив проблему самої влади, а фігура володаря – государя розглядалася в сутнісному прояві. Також він обґрунтував необхідність держави егоїстичною природою людини і потребою її насильницького приборкання [8].

Помітний вплив на концепцію лідерства зробив Фрідріх Ніцше. Як відомо, він намагався обґрунтувати необхідність формування вищого біологічного типу людини-лідера, «надлюдину». В уявленнях Ніцше «надлюдина» не обмежена нормами існуючої моралі, стоїть по той бік добра і зла. Вона може бути жорстокою до звичайних людей і поблажливо-стриманою, доброзичливою у відносинах з рівними собі, з «надлюдьми». Її вирізняють високі життєві сили і воля до влади. Це сильна, вольова, розвинена і красива особа, що підноситься над людиною так само, як та перевершує мавпу. У концепції Ніцше в «надлюдині» відбилася дарвінівська ідея про еволюцію біологічних видів [9, с. 286].

Вивчення літератури з проблем лідерства дає змогу дійти висновку, що термін «політичний лідер» широко використовується в сучасній політології, але дотепер за ним не закріпилося якимсь певним значенням. Нерідко він ототожнюється з поняттями «керівник», «вождь», «правитель», «глава». Проте очевидно, що не кожен правитель є лідером в узагальненому вигляді. Можна виділити такі підходи до трактування політичного лідерства:

1) лідерство як різновид влади, специфікою якої є спрямованість зверху вниз, але її носієм виступає не більшість, а одна людина або група осіб;

2) лідерство – це управлінський статус, соціальна позиція, пов'язана з ухваленням рішень, це керівна посада;

3) лідерство – це вплив на інших людей, але не будь-який вплив, а такий, для якого характерні чотири особливості:

а) необхідно, щоб вплив був постійним;

б) керівна дія повинна здійснюватися на всю групу;

в) політичного лідера відзначає явний пріоритет у впливі;

г) вплив лідера спирається не на пряме застосування сили,

а на авторитет або хоч би визнання правомірності керівництва.

Лідер політичний – це або глава держави, або партії, громадської організації, руху. Він повинен спиратися на вирішальні ланки політичної системи, інакше неможливе його просування політичними сходами до самих її висот. Але в той же час сама політична система

не повинна залежати від особистих якостей політичного лідера, його слабкостей і достоїнств [4, с. 10; 6, с. 138]. Таким чином, історія вивчення політичного лідерства являє собою приклад дивовижної різноманітності підходів, концептуальних моделей і парадигм, але вона поки що не увінчалася виробленням загальноприйнятої базової теорії. З того часу, як американські соціологи Дж. Шеннон і Л. Селічмен виступили із закликом до наукового вивчення цього феномена, і дослідження політичного лідерства оформилися як самостійна галузь суспільствознавства минуло півстоліття.

Класифікацій і типологій політичного лідерства запропоновано стільки, що їх, у свою чергу, доводиться якось класифікувати і типологізувати. При цьому загальновідомою, хоча зовсім не загальноприйнятою, залишається на сьогодні лише типологія М. Вебера, а точніше, типологія, висхідна до М. Вебера, оскільки він запропонував, власне, не теорію типів політичного лідерства, а теорію типів законної влади. Тлумачення ж веберівської теорії в термінах політичного лідерства – плід діяльності наступних соціологів і політологів.

Вебер, як відомо, стверджував, що основою соціальної і політичної поведінки людини є не застигли класові детермінанти, але живі повнокровні спонукачі: інтереси, цінності і норми конкретного суб'єкта. Він взагалі розумів владу як шанс у рамках наявних соціальних відносин, можливість і здатність, незважаючи на опір, нав'язати свою волю – все одно, на чому цей шанс будується. Таке розуміння влади дозволяє розглядати її як якийсь капітал, яким у принципі може володіти кожен, тобто суб'єкти влади численні і неповторювані і втілюють самих себе [15, с. 77].

Залежно від того, на чому засновано зазіхання на законність, Вебер розрізняв три ідеальні типи авторитету: раціонально-легальний, традиційний і харизматичний [2, с. 646-706]. Веберівська концепція харизматичного лідерства набула великої популярності, швидше, правда, в журналістському, ніж у науковому середовищі, де вона була піддана різноманітній і різнобічній критиці. Разом з тим, типологія політичного лідерства, запропонована М. Вебером, зберегла свою актуальність. Багато політологів і сьогодні спираються на неї, аналізуючи діяльність різних політичних лідерів, осмислюючи феномен лідерства.

Підвищений інтерес до його типології пояснюється багатьма причинами, серед яких виділяються такі: по-перше, в її рамках пояснюється феномен бюрократизації соціального управління і пропонуються засоби її обмеження. По-друге, виокремлення особливого типу лідерства – харизматичного – в руслі концепції плебісцитної демократії. Творчість М. Вебера в наш час викликає підвищений інтерес з погляду пошуку ефективних моделей зміни типів політичних режимів, переходу від тоталітаризму до демократії. Інші класифікації політичних лідерів, залежно від принципу, покладеного в їх основу, можна розділити на шість основних типів: структурні, функціональні, стильові, ситуативні, оцінні та інтегральні. В основу структурних класифікацій політичного лідерства покладено відмінності в його організаційних формах. Історичний та політологічний аналіз свідчить про те, що проблема політичного лідерства делікатна. Аналізувати події і діяльність особистостей – справа неминуче суб'єктивна. Тому не можна впадати в крайнощі – або перебільшувати роль лідера, або недооцінювати його можливості та здібності. Треба зважати на те, що багато залежить від оточення лідера, помічників, радників.

Якості лідера також багато в чому залежать від стану суспільної атмосфери, від уміння знаходити взаєморозуміння з громадськістю. На сьогодні в умовах політичного суперництва велике значення має проблема формування і висунення молодих лідерів. Нова генерація політичних лідерів повинна проходити спеціальну підготовку та відбір, професійно займатися політичною діяльністю, діяти в межах демократичних норм і процедур прийняття політичних рішень, взаємодії різних видів влади. І, найголовніше, в основі всього має бути поставлена тріада: мораль – правда – справедливість.

Література

1. Вебер М. *Политика как призвание и профессия* // Вебер М.: *Избранные произведения*. – М., 1990. – С. 646–706.
2. Выдрин Д.И. *Невостребованные идеи*. – К., 1992.
3. Блондель Ж. *Политическое лидерство: Путь к всеобъемлемому анализу*. – М., 1992. – С. 10.
4. *Зарубежная политическая наука: История и современность*. – М., 1990. – Вып. I. – с 77.

5. Ильин М.В., Коваль В.И. *Личность в политике: «Кто играет короля?»* //Полис. – 1991. – Ноб. – С. 138.
6. Левенець Ю.А. *Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку.* – К., 2001.; Пахарев А. Д. *Указ. соч.* – К., 2001.
7. Гурик М.І., Шумка М. Л. «Каста луччих людей» у соціально-філософському вченні Дмитра Донцова / Михайлина Шумка, Мирослава Гурик // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* – Серія «Філософія». – Вип. 8. – Острог, 2011. – С. 36-46.
8. Гурик, М. І. *Українська політична еліта: історичний огляд і перспективи розвитку.* / М. І. Гурик // *Інтелігенція і влада.* Одеса: Астропринт, 2006. – С.67-73.
9. Гурик, М. І *Концепція еліти В. Липинського: аналіз і перспективи* / М. І. Гурик // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Культурологія»,* Острог, 2010.– С.121-126.